

Традиційна подільська орнаментика в народному декоративно-ужитковому мистецтві

Анотація. У статті описано характерні особливості орнаментного образотворення у виробках різних видів декоративно-ужиткового мистецтва Поділля; проведено порівняльний аналіз подільської орнаментики мистецьких творів різних епох; розкрито потужний потенціал вивчення орнаментованих мистецьких творів для формування професійних компетентностей фахівців у сфері образотворчого, декоративного мистецтва.

Ключові слова: орнаментика творів декоративно-ужиткового мистецтва, мистецтво Поділля, професійні компетенції.

Abstract. The article describes the characteristic features of ornamental imagery in the products of various types of decorative and applied art of Podillia, a comparative analysis of Podillia ornamentation of works of art of different eras is carried out. The powerful potential of the study of ornamented works of art for the formation of professional competences of specialists in the field of fine and decorative art has been revealed.

Keywords: ornamentation of works of decorative and applied art, art of Podillia, professional competences.

Кардинальні зміни у всіх рівнях освіти, здійснення задумів Нової української школи вимагають модернізацію підготовки здобувачів вищої освіти у сфері образотворчого, декоративного мистецтва та їхніх професійних компетентностей. Майбутнє української держави чекає творчого і відповідального фахівця, який здатний працювати над собою; вміє креативно вирішувати будь-які поставлені завдання або життєві ситуації; сприяє розвитку власної країни; дбайливо ставиться до історичних та культурних надбань українського народу. Вищезазначені загальнокультурні компетенції є основою для формування у здобувачів вищої освіти професійних компетенцій, що ґрунтуються на культурі та народному мистецтві України.

Поділля (в минулому Пониззя) є етнорегіоном України, що розташований на території межиріччя Дністра і Південного Бугу. Традиційне народне орнаментальне образотворення переконливо підтверджує, що даний регіон має самобутню особливість та унікальні багатоаспектні риси. Водночас традиційне подільське орнаментальне образотворення має деякі спільні аспекти з народною орнаментикою суміжних територій Волині, Полісся, Молдови аж до Румунських Карпат, західних районів Черкащини і Кіровоградщини. Однак, існують певні підстави, які підтверджують, що саме на Поділлі збереглися в народному мистецтві найдавніші характерні ознаки етнічного орнаментного образотворення в первісному вигляді і недоторканності. Також необхідно визнати те, що сучасні орнаментальні композиції мають спадковий характер із археологічними артефактами доби пізнього палеоліту, неоліту і пізніших археологічних епох (фото 1-3). Спадковість в орнаментному образотворенні давніх епох і сучасності є очевидною та незаперечною, а також ця спадковість представляє собою основу для фундаментальної тези про етнічну спорідненість тих, хто живе в теперішній час із тими, хто створював орнаментальні композиції мізинських мистецьких творів, хто повторював ті ж самі орнаменти на гончарному посуді Раннього і Пізнього Трипілля, хто прикрашав тими ж самими орнаментними знаками бронзові вироби кельтської доби.

Багаточисельні матеріали польових досліджень орнаментальних подільських композицій тканин, керамічних виробів, виробів з каменю, дерева, архітектурних творів, ужиткових та побутових речей, підтверджують те, що етнічна культура Поділля є неймовірно давня. Але разом з тим традиційні атрибут подільської орнаментної культури такий, як свастика відслідковується в мистецтві Індії, Тибету, американських індіанців. Якщо провести дослідження в пошуках першоджерела символу свастики, то цей пошуковий шлях призведе нас до палеолітичної стоянки в Мізині, яку відкрив для світу Хведір Вовк. О.П. Знойко, якій досліджував етногенез України, сказав наступне про мізинську стоянку палеолітичної доби: «Вже тоді наші предки мали досконале мистецтво, вже в ті часи існували громадські приміщення, де грали оркестри, що мали інструменти з мамонтових кісток. Вже тоді було уявлення про періодичність явищ у природі, тобто періодичний закон, що характеризується математичним числом 7». З досліджень відомо, що мізинські флейти з мамонтових кісток відтворювали звуковий ряд з семи нот октави [4].

Відомий браслет з різьбленим орнаментом мізинської доби, що виготовлений з кістки мамонта, найдавніший археологічний орнаментований артефакт на українській території. Меандрові орнаментальні композиції, якими оздоблений браслет, є співзвучними з традиційною орнаментованою подільською вишивкою «низь». Але ці мистецькі прояви розділяє відстань у часі понад 20 тисячоліть. Схожі орнаментальні образи спостерігаються в 5-2 тисячоліттях до н.е. в керамічних виробах культури Трипілля-Кукутені. Саме культуру Трипілля-Кукутені новітні наукові дослідження представляють як корінну основу сучасної етнокультури українського, молдавського, румунського народів, навіть при тому, що ці народи мають мовну різницю. Відомо, що молдавська і румунська сучасні мови належать до романської сім'ї у зв'язку з асиміляцією Дакії. Але означена асиміляція абсолютно не вплинула на орнаментне образотворення, яке зберіглося до наших часів незмінним. Ця важлива інформація беззаперечно підтверджує значимість етнічного орнаментного образотворення в науковому підтвердженні етносу [2].

Етнічні орнаментальні композиції є поважними носіями духовної інформації, яка пишеться образними знаками-символами з таємничим сакральним змістом. Орнамент – особливий вид образотворчого мистецтва. В ньому відображаються глибокий духовний початок, ритм часу, побутові сюжети, традиції, обряди різних епох і народів, що є підґрунтям для змістовної складової орнаменту. «...багаточисельність орнаментів глибинно визначає художній стиль свого часу, тобто історично сформовану систему художніх засобів, що зумовлена єдністю ідейних, моральних та естетичних поглядів і цінностей суспільства. Орнамент відображає своєрідний почерк епохи, як елемент стилю, що дає цілісне уявлення про ту історичну епоху, до якої він належить. Він є носієм інформації, традицій, семантики знаків та образів» [1, с. 250].

Яскравим прикладом руху крізь тисячоліття є мистецтво писанки. Відома писанка, на якій зображено 48 клинців. Ця писанка має орнаментну композицію з 6-ти комбінацій із двосторонніх свастик (правостороння та лівостороння), що створює орнаментальну композицію з 12 свастик. Композиція є досконалою, геніально простою, де перехрещуються 9 окружностей. Для утворення свастики перехрещують два простих символи у вигляді латинської літери S (сігма), що мають лівостороннє та правостороннє спрямування. В народному мистецтві Поділля сігма є основою всіх орнаментальних композицій багатьох мистецьких напрямків (килимарство, вишивка сорочок та рушників, ткацтво, гончарство, писанкарство), вона є надзвичайно важливим і значимим символом. Сігма має глибинний езотеричний зміст, має сакральну основу, як і в цілому українська культура.

Орнаментна культура Поділля має символічно-знакову цілісність і послідовність, графічну чіткість образотворень і формальних трактувань. Віками

створюючи орнаментні композиції, народні митці відшліфували образні мотиви, зробили їх досконалыми та естетично вишуканими. Ці образи яскраво відслідковуються у вишивці низьку, орнаментах ткацтва та рушників, на килимових композиціях. Орнаментне розписування подільських гончарних виробів має розмаїття образних трактувань та декоративних елементів. На подільських килимових композиціях прослідковуються образи світоглядної міфології, що спирається на первісних знаннях астрономії, циклічності життя.

Нині орнаментика народного мистецтва практично є непрочитаною і не має чіткого трактування. Це є надзвичайно складна, але, разом з тим, актуальна проблема. Дослідники орнаментики описують орнаментальні елементи геометричними, примітивними термінами, не розкриваючи при цьому глибокий зміст значення символів. Орнаментальні композиції сьогодні залишаються невідомим письмом, що потребує розшифрування. Творчі прагнення сучасної молоді потребують вірних і точних орієнтирів, які будуть спроможними невідворотно спрямовувати творчий потенціал стандартів краси і доцільності, що відшліфовані тисячами років, в перспективне і здорове русло [5].

Список використаних джерел:

1. Марущак О.В., Красильникова І.В., Гусонька О.О., Заєць Л.В. Теоретичні основи створення робочих рисунків орнаменту. The 5 th International scientific and practical conference "Science and technology: problems, prospects and innovations" (February 16-18, 2023) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2023. С. 249-257.

2. Селівачов М.Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія): навч. посіб. для студентів ВНЗ мистецтва. К.: Редакція вісника «Ант»; «Фенікс», 2013. 416 с.

3. Марущак О.В., Дощечкіна І.В., Лукова О.М. Розвиток у майбутніх педагогів середньої і професійної освіти, фахівців образотворчого та декоративного мистецтва художньо-творчої активності засобами орнаментального мистецтва. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених: зб. наук. пр.* Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 1. С. 19-23.

4. Знойко О.П. Міфи Київської землі та події стародавні. Наук.-попул. ст., розвідки: Для ст. шк. в. К.: Молодь, 2004. 335 с.

5. Савчук Ірина Писанка – невичерпне джерело творчого натхнення. *Трудова підготовка в закладах освіти*, 2006. № 2. С. 30-33.